

SLOBODA KRITIKY A ROZVOJ MARXISTICKEJ TEÓRIE

MICHAL SUCHÝ

V súvislosti s hodnotením práce filozofov z obdobia, ktoré sa dnes označuje obdobím kultu Stalinovej osobnosti, V. Koucký v prejave na zasadnutí ÚV KSČ 18.—19. decembra 1963 povedal, že „neuspokojujúca je stále situácia vo filozofii. v ktorej sa následky kultu osobnosti prejavovali obzvlášť nepriaznivo. Na druhej strane i previnenie vtedajšej filozofie je nemalé. Dávala kultovské »ideologické placet« ostatným vedám, v čom bola nielen »obefou«, ale i zdrojom dogmatického myslenia a subjektivismu.“ S takýmto hodnotením filozofie obdobia kultu osobnosti treba súhlasiť. Marxistická filozofia skutočne vo veľkej miere, i keď to bolo v protirečení s jej podstatou, prispela k zdogmatizovaniu vedeckého myslenia. Namiesto toho, aby pomáhala rozvoju vied, často sa stávala ich brzdou. Namiesto toho, aby pomáhala vedecky pristupovať k hodnoteniu a objasneniu jednotlivých spoločenských javov, stala sa nástrojom na zdôvodňovanie všetkého, čo povedala tá či oná vedúca osobnosť. Pritom nešlo ani tak o to, čo sa povedalo, ale skôr o to, kto to povedal. Dômnievam sa, že v tomto smere filozofia ešte dostatočne neanalyzovala svoje chyby a svoj vplyv na zdogmatizovanie myslenia, že na jeho rozširovanie a zdôvodňovanie vynaložila nepomerne viac úsilia a energie než na jeho prekonávanie. Nech je to však akokoľvek, kritika na adresu filozofie je v tomto smere oprávnená a filozofi z nej musia vyvodzovať patričné ponaučenia. Musia dbať o to, aby sa vyvarovali starých chýb a nevystupovali ako apologeti každého výroku a názoru len preto, že ich vyslovila niektorá vedúca osobnosť.

Pravda, treba tu vidieť aj druhú stránku problému. Ak sa totiž mnohému dávalo kultovské „ideologické placet“, nebolo to vždy vinou filozofov, ale aj mnohých iných osôb a inštitúcií, ktoré si ho tým či oným spôsobom vymáhali. Bez tejto stránky problému nemožno vysvetliť chyby, ktorých sa filozofia dopúšťala; ale taktiež neslobodno zostať iba pri tom a vytvárať ovzdušie vzájomného obviňovania a ospravedlňovania. Treba objasniť podstatu.

Dnes, keď sa začínajú hlbšie skúmať chyby obdobia kultu osobnosti a ich príčiny, vystupuje tento problém čoraz viac do popredia. Často sme svedkami toho, že pri rozoberaní nejakej chyby z obdobia kultu osobnosti sa ľudia navzájom obviňujú, jeden hovorí, že bol iba obefou, pretože dôveroval druhému, prípadne plnil jeho pokyny, kým zase druhý obviňuje prvého z podávania neprav-

divých informácií, na základe ktorých on potom postupoval atď. atď. Vytvára sa teda zdanlivo neprehľadná situácia, ktorá si vyžaduje hlbšiu analýzu problému, ako sa robila doteraz.

Nedostatočné teoretické vysvetlenie chýb obdobia kultu osobnosti je sprevádzané názorom, dnes medzi ľuďmi hodne rozšíreným, podľa ktorého hlavné príčiny kultu boli v tom, že ľudia, ktorí boli vtedy na dôležitých vedúcich miestach, boli hrubí, zlí, bezcharakterní, *hlásali nesprávne teórie* atď. Odtiaľ potom aj to vzájomné obviňovanie, nadávanie si a redukovanie príčin systému kultu na charakterové črty a teoretické omyly niektorých vedúcich, prípadne vedúcej osobnosti. Pravda, keď hovorím o týchto povrchných názoroch na podstatu a príčiny kultu osobnosti, netvrdím, že sa o veci doteraz nič hlbšieho nepovedalo. Ide mi len o to, že malá *teoretická* pozornosť, ktorá sa venuje tomuto problému, umožňuje rozširovanie povrchných názorov, čo má za následok v určitej miere aj povrchný boj proti pozostatkom kultu, prípadne proti jeho opakovaniu. Preto hlbšie štúdium príčin, podstaty a prejavov kultu osobnosti má význam nielen pre objasnenie jeho minulosti, prípadne pre odstraňovanie jeho pozostatkov, ale predovšetkým pre zabránenie jeho opakovaniu v budúcnosti.

Ku skúmaniu kultu osobnosti ako spoločenského javu treba pristupovať vedecky. Treba to už aj preto, že znamenal aj zdogmatizovanie vedeckého myslenia, a to najmä v oblasti spoločenských vied, čiže vied, ktoré tento jav skúmajú. Vysvetľovať všetky deformácie, ktoré zahrnujeme pod pojem kultu osobnosti (t. j. kult osobnosti v užšom zmysle slova ako zbožšťovanie človeka a pripisovanie mu nadľudských vlastností, zdogmatizovanie myslenia až po porušovanie socialistickej zákonnosti končiacie sa vo viacerých prípadoch aj justičnými vraždami), zlými osobnými vlastnosťami J. V. Stalina a jeho nesprávnymi teóriami by bolo z hľadiska materialistického chápania dejín veľmi jednostranné a povrchné. Ničím by sa neodlišovalo od názoru niektorých osvietencov, ktorí chceli jednotlivé historické udalosti vysvetľovať osobnými vlastnosťami vládcov.

Na druhej strane ani materialistické chápanie dejín nemožno zjednodušovať. Uznávame, že ľudské idey treba vysvetľovať z ekonomickej základne, ale to neznamená, že samotné idey a nadstavbové inštitúcie nehrajú aktívnu, ba v určitých prípadoch rozhodujúcu úlohu. Ak by bol vzťah medzi ekonomicou základňou a jednotlivými spoločenskými javmi taký jednoduchý, potom aplikovať túto teóriu na ktorékoľvek historické obdobie by bolo ľahšie než riešiť jednoduchú matematickú rovnicu.¹ Práve vulgárne chápanie materialistického ponímania dejín vied mnohých buržoázných ideológov k tomu, že vznik kultu osobnosti za socializmu sa snažia vysvetľovať zo socialistických výrobných vzťahov. Pravda, takéto vysvetľovanie strieľa vedľa, ale tým, čo poznajú marxizmus len povrchno, môže sa zdať pravdivým. Každý, kto pozná materialistické ponímanie dejín hlbšie, dobre vie, že spôsob výroby určuje jednotlivé historické udalosti iba v konečných dôsledkoch. Len čo jednotlivé nadstavbové stránky vznikli (čo pravda, ešte neznamená, že sú bezprostredným odrazom základne, ale nadväzujú na predošlý myšlienkový stav), pôsobia relatívne samostatne a viac či menej určujú priebeh

¹ K. Marx, F. Engels, *Vybrané listy*, Bratislava 1959, 409.

historických udalostí. Len s prihliadnutím na tieto jednotlivé nadstavbové faktory možno pristupovať k vysvetľovaniu mnohých spleťtých spoločenských javov a v tomto prípade aj kultu osobnosti za socializmu. Ak máme teda hľadať príčiny kultu osobnosti, musíme ich hľadať predovšetkým v nadstavbových faktoroch. Práve v tejto oblasti boli z určitých dôvodov vytvorené podmienky, ktoré umožnili jeho vznik. Oblasť nadstavby je však veľmi rozmanitá. Preskúmať pôsobenie jej jednotlivých faktorov pri vytváraní kultu je vec zložitá, najmä ak berieme do úvahy skutočnosť, že aj samotný kult osobnosti vystupuje ako nadstavbový faktor. Z tohto hľadiska možno povedať, že kult osobnosti je deformáciou niektorých stránok v socialistickej nadstavbe.

Spomenul som, že niekedy je tendencia vysvetľovať kult osobnosti (v širšom zmysle slova) zo Stalinových osobných vlastností a z jeho teoretických chýb, ktorí mali ďalekosiahle dôsledky. Bézpochyby, jeho teoretické omyly a vlastnosti zohrali pri vytváraní deformácií dôležitú úlohu. No rozhodne tento faktor nezohral úlohu prvoradú. Prijatie takéhoto názoru by znamenalo, že opakovaniu sa kultu osobnosti nemožno zabrániť. Veď nikto nemôže zabezpečiť, aby ľudia, ktorí stoja na čele štátu, ktorí ho riadia, mali ideálne vlastnosti, aby sa nikdy nemýlili, aby nevyslovovali aj nesprávne teórie a názory. Nemožno si myslieť, že sa mýlil a zlý bol iba Stalin, prípadne ešte niekoľko iných osôb, kým dnes sme všetci múdri, dobrí, nemýlime sa a všetko, čo robíme, robíme len dobre a správne. Aj teraz, aj v budúcnosti budú mať ľudia, a teda aj vedúce osobnosti, rozličné povahy: budú horší i lepší, budú mať správne i nesprávne názory. A teda aj v budúcnosti bude potenciálne nebezpečie opakovania sa podobných javov ako v období kultu. Tomu sa nedá nikdy úplne vyhnúť. Ide však o to, vytvoriť také podmienky, ktoré by maximálne znemožňovali, aby záporné vlastnosti vedúcich osobností a ich nesprávne názory nadobudli prevahu a vyústili do takej krajnosti, do akej vyústili v období kultu. Ak Stalinove záporné vlastnosti a teoretické omyly mohli viesť k takým dôsledkom, k akým viedli, museli byť na to podmienky. Položme si otázku, či by boli mohli spomínané faktory vyústiť tam, kde vyústili, keby bol Stalin a jeho názory kritizovateľné. Čiže keby bola bývala možnosť výmeny názorov (pochopteľne na báze marxizmu) a vzájomnej vedeckej kritiky, v ktorej by sa boli analyzovali aj Stalinove názory. Myslím si, že nie. Len skutočnosť, že Stalinove konanie a názory nebolo možno kritizovať, spôsobila, že sa všetky jeho názory a výroky považovali za pravdivé, a teda aj jeho činnosť za správnu. Možno teda povedať, že *nemožnosť výmeny názorov a slobodnej vedeckej kritiky, či už názorov a činnosti J. V. Stalina alebo iných osôb, bola jednou z hlavných podmienok pri vytváraní deformácií v teórii i v praxi.*

Z tohto hľadiska kult osobnosti v užšom zmysle slova ako zbožšťovanie človeka nie je základnou príčinou takých deformácií, ako je dogmatizmus, porušovanie socialistickej zákonnosti atď., ale je sám jedným z týchto deformovaných dôsledkov, ktoré mohli vzniknúť aj preto, že *sa pre názory a výroky niektorých ľudí zaviedla zásada nekritizovateľnosti.* Po tejto stránke pojem kultu osobnosti, ako sa dnes používa, presahuje svoj pôvodný význam a zahrnuje aj dogmatizmus, určité metódy riadenia, porušovanie socialistickej zákonnosti atď., čiže zahrnuje všetky momenty deformácie marxizmu.

Vynára sa tu aj ďalšia otázka: Prečo vznikla zásada nekritizovateľnosti? Bez širšieho skúmania, na ktoré tu nieto miesta, možno povedať, že to nezapríčinili iba subjektívne faktory, ale že veľmi dôležitý podiel na tom mala aj objektívna situácia. Zásada nekritizovateľnosti, ktorá vznikla v tejto objektívnej situácii, začala potom ako ideový faktor pôsobiť relatívne samostatne. A pretože sa situácia menila, menil sa aj jej význam a účinok. Ak bola predtým potrebná proti nepriateľom revolúcie a marxistickej ideológii, neskoršie, pretože sa zmenila situácia, obrátila sa aj proti tým, na ochranu záujmov ktorých bola zavedená. Iba zdanlivo sa mohla javiť aj v normálnych podmienkach ako bezpečná záruka proti nepriateľským ideológiám a záruka rozvoja marxistickej ideológii. Dôsledok bol však iný. Znemožňovanie boja názorov a kritiky nevyhnutne viedlo k brzdeniu rozvoja vedeckého myslenia, a teda aj rozvoja marxizmu, čo sa prejavilo jednak v jeho oslabení v boji proti buržoáznym ideológiám a jednak v odmietavom postoji k novým vedeckým poznatkom.

Ak hovoríme, že zásada nekritizovateľnosti názorov vedúcich osobností podstatne prispela k vzniku kultu osobnosti, nemyslíme tým, že to bol iba vzťah jednosmerný, teda že iba táto zásada vplývala na vytváranie kultu, kým systém kultu bol voči nej pasívny. Hoci zásada nekritizovateľnosti umožnila, aby niektoré nesprávne názory a prax vyústili do takých krajností, do akých vyústili, na druhej strane sama bola kultom osobnosti stále viac a viac sprísňovaná. Nebola teda iba príčinou kultu, ale aj jeho účinkom. Tak si možno vysvetliť, že možnosť boja názorov bola oveľa väčšia po revolúcii, keď situácia bola veľmi ťažká a nepriaznivá, než napríklad v tridsiatych rokoch, prípadne po druhej svetovej vojne. V našich podmienkach tento proces platí iba v ohraničenej miere. pretože všetky metódy kultu sa k nám (ako aj do iných komunistických strán) dostali viac-menej v hotovej podobe, a tak sa aj realizovali.

Vynára sa tu otázka: Ako sa to všetko stalo, ako bolo možné pripustiť takúto deformáciu niektorých stránok teórie i praxe? Veď zásady, ktoré umožnili tieto deformácie, vytvárali ľudia, ktorí mohli predvídať ich dôsledky. Že tieto zásady zavádzali ľudia, je nesporné. Či však mohli poznať aj dôsledky toho, to je už ďalší problém. Z dejín totiž vieme, že ľudia si nie vždy uvedomujú dôsledky svojho konania. Usilujú sa o niečo, ale výsledok je často opačný, ako chceli. Ľudia, ktorí znemožňovali boj názorov a vzájomnú kritiku, iste subjektívne nechceli, aby sa marxizmus zdogmatizoval. Vieme tiež, že niektorí ľudia v boji proti nepriateľom socialistického zriadenia zaviedli do práce bezpečnostných orgánov také metódy, ktoré sa potom obrátili tak proti ich tvorcom, ako aj proti tým, na ochranu záujmov ktorých boli vytvorené.

Myslím, že je veľmi dôležité všimnúť si túto stránku v systéme kultu osobnosti. Ukazuje sa tu, že ak sú vytvorené podmienky, ktoré maximálne umožňujú vznik dogmatizmu a všetkého, čo s tým súvisí, potom tieto javy vznikajú aj napriek tomu, či to ľudia subjektívne chcú alebo nie. Ak je raz zavedený princíp, že v určitej oblasti nie je možná (prípadne je veľmi ohraničená) výmena názorov a vzájomná kritika, v tejto oblasti poznávania je ustrnutosť myslenia nevyhnutná, hoci by sme sa tisíckrát vyhlasovali za odporcov dogmatizmu. Preto v boji proti kultu osobnosti nemôže a nesmie ísť iba o odstránenie jeho prejavov.

Musí ísť predovšetkým o odstránenie podmienok, ktoré tieto prejavy umožňujú. Keby sme ich neodstránili, deformácie marxizmu sa budú v rôznych podobách objavovať znova.

Takýmto chápaním vzniku systému kultu osobnosti nechceme popierať úlohu a zodpovednosť človeka v tomto procese. Podmienky priaznivé pre vznik dogmatizmu, kultu osobnosti atď. vytvárajú vždy určití ľudia a je aj v ich moci, aby tieto podmienky na základe poznania zákonitostí spoločenských procesov a procesu poznávania znemožňovali, prípadne odstraňovali. V tomto prípade teda nejde o nijaké podceňovanie osobných vlastností vedúcich osobností a ľudí, ktorí sa význačnou mierou podieľajú na riadení spoločnosti, a zbavovanie ich zodpovednosti za ich činy. Také faktory, ako rozhladenosť, schopnosť vedecky myslieť, veľké skúsenosti, dobré povahové vlastnosti — prípadne faktory opačné, ako obmedzenosť, úzky empirizmus, záporné povahové vlastnosti — majú v takých prípadoch veľmi dôležitú úlohu. Ide však o to, že ak napríklad podmienky, ktoré znemožňujú boj názorov, z akýchkoľvek dôvodov (či už subjektívnych alebo objektívnych) už vznikli, jestvujú, bez ich odstránenia nemožno zabrániť, aby v tej či onej miere nevznikala aj deformácia teórie, a tým aj praxe.

Ak ideové zásady už raz vznikli, začínajú pôsobiť relatívne nezávisle od vôle ľudí. Preto sa mnohým ľuďom, ktorí si tento proces neuvedomujú, zdajú silou, ktorá stojí mimo nich a vymyká sa z ich moci. Zásľuhu na tom má aj skutočnosť, že idey rozširované medzi ľuďmi vracajú sa niekedy k svojim pôvodcom v akejsi umocnenej podobe, že ich ani sami nepoznávajú. A pretože sa tieto zásady stávajú zásadami viacerých ľudí, ktorí ich aj obraňujú, často sa stáva, že samotní pôvodcovia sú proti nim bezmocní a dostávajú sa do ich vleku. Takto možno do značnej miery vysvetliť, prečo mnohým pôvodcom metód kultu osobnosti v rozličných oblastiach sa zdá, že za to nemôžu, že plnili iba predpisy, nariadenia atď. V skutočnosti realizovali iba tie zásady, na vytváraní ktorých sa vedome alebo nevedome podieľali, a teda aj za následky týchto zásad musia nieť zodpovednosť.

Ak zdôrazňujeme, že znemožnenie boja názorov a vzájomnej kritiky v procese poznávania vedie k metafyzike a k dogmatizmu, neznamená to ešte, že ich umožnenie už samo osebe úplne odstraňuje dogmatizmus. Pretože je proces poznávania zložitý, ako aj pre iné sociálne faktory, vždy zostanú tendencie k vzniku dogmatizmu. *Boj názorov a kritika ako nevyhnutné požiadavky rozvoja myslenia sú však základným predpokladom pri jeho znemožňovaní a odstraňovaní.* K tomuto problému vyslovil Engels svojho času v liste Bebelovi zaujímavú myšlienku, nad ktorou sa možno zamyslieť aj dnes: „Vy, t. j. strana, *potrebujete* socialistickú vedu a táto nemôže žiť bez slobody hnutia. Tu treba znášať i nepríjemnosti a je najlepšie urobiť to dôstojne a ani nemíhať. Napätie, i keď len mierne, nehovoriac o trhlíne medzi nemeckou stranou a nemeckou socialistickou vedou, bola by predsa len smola a blamáž, akej niet páru. Samozrejme sa rozumie, že predsedníctvo, resp. Ty osobne, musíte mať a udržať značný *morálny* vplyv na »Neue Zeit« a na všetko, čo vychádza. Ale to vám tiež musí a môže stačiť.“²

² Marx, Engels, *Kritika programov*, Bratislava 1952, 64.

Aj dnes marxizmus, ak sa z neho nemá vytvoriť raz a navždy platná sústava poučiek, môže sa vyvíjať *len* na základe výmeny a boja názorov. To však nevyhnutne predpokladá, že pri rešpektovaní základných princípov názory na jednotlivé problémy nemôžu byť vždy totožné a nemožno sa zaoberať bez ťažkostí a omylov. Bolo nevedecké a iluzórne, keď sa v období kultu osobnosti všetky názory a výrokoch niektorých ľudí považovali vždy za pravdivé a ostatní ľudia mali s nimi iba súhlasiť. Názory na jednotlivé otázky, ktoré sa odlišovali od názorov tej-ktorej vedúcej osobnosti, obyčajne sa považovali za nemarxistické. Kto sa nechcel dopustiť „omylu“ (a v poznávaní vždy takéto riziko skutočne jestvuje), nič iné mu nezostávalo, ako rozvádzať a propagovať iba tie názory, ktoré sa oficiálne považovali za jedine pravdivé. Taktó sa vytvoril kult neomylnosti (strašiaci aj dnes v niektorých hlavách), ktorý pozbavil marxizmus jednej z najdôležitejších vlastností — kritického prístupu ku skúmaným javom.

V takýchto podmienkach vznikla poľutovaniahodná prax, ktorú možno priliehavo charakterizovať ľudovým porekadlom: Komu dal boh úrad, tomu dal aj rozum. Možno ešte dodať, že rozum neomylný. Myšlienky a názory takéhoto rozumu, podané či už vo forme prejavov, téz atď., považovali sa za neomylné postuláty, v hraniciach ktorých sa potom malo pohybovať vedecké skúmanie, pričom nesmeli prísť s nimi do protirečenia. Bol to postup, ktorý sa diametrálne rozchádzal so zákonmi poznávania a bol výsmechom dialektickomaterialistickej gnozeológie, za ktorú sa skrýval.

Pravda, hlásanie nutnosti boja názorov v procese poznávania ešte nemusí znamenať, že sa aj v praxi dodržiava. Za boj názorov a slobodu kritiky bol aj Stalin. „Nijaká veda,“ napísal na adresu marrovcov, ktorí bezohľadne presadzovali iba svoje názory v jazykovede, „sa nemôže rozvíjať a dosahovať úspechy bez boja názorov, bez slobody kritiky. Ale táto všecobecne uznávaná zásada sa ignorovala a potláčala najbezohľadnejším spôsobom. Utvorila sa uzavretá skupina neomylných vedúcich, ktorá sa zabezpečila pred akoukoľvek možnou kritikou, a začali svojvoľne vystrájať.“³ V teoretickej rovine je to skvele povedané. Dodáť snáď možno iba to, že nielen v jazykovede, ale aj v iných oblastiach sa vytvárali uzavreté skupiny neomylných vedúcich, ktorí sa zabezpečili pred kritikou a „svojvoľne vystrájali“. Možno povedať, že Stalinov postoj ku kritike je veľmi poučný. Svedčí o tom, ako možno potrebu boja názorov a slobodu kritiky deklarovať a zároveň ju najbezohľadnejším spôsobom potlačovať. Je to memento, na ktoré nesmieme zabúdať.

СВОБОДА КРИТИКИ И РАЗВИТИЕ МАРКСИСТСКОЙ ТЕОРИИ

М. Сухий

Основную причину деформаций марксизма, обозначаемую названием культ личности, как в области теории, так и в области практической деятельности нельзя искать в ошибках и личных свойствах руководящих лиц. Такое объяснение деформаций марксизма было бы слишком поверхностным. Причину следует искать прежде всего в условиях (без недо-

³ Stalin, *Marxizmus a otázky jazykovedy*, Bratislava 1953, 27.

оценки роли личности), позволивших, чтобы ошибки и свойства руководящих лиц приобрели такие размеры и вылились в экстремизм. Одним из этих условий была невозможность открытого обмена мнениями, взаимной критики, в том числе и критики взглядов руководящих лиц. Без удовлетворения этих требований нельзя и в будущем избежать косности мышления, потому что и руководящие лица, равно как и другие люди могут совершать ошибки. Однако, обмен взглядами и взаимная критика не должны оставаться лишь на бумаге, как это имело место в период культа личности, а должны прочно войти в жизнь.

THE FREEDOM OF CRITICISM AND THE DEVELOPMENT OF MARXIAN THEORY

M. Suchý

The main reason of the deformation of Marxism, described as personality cult, occurred both in the theoretical and practical field, cannot be sought simply in the errors and personal properties of the leading personalities. An explanation of this kind of the deformation of Marxism would be an only very superficial one. The reason must be looked for first of all in the conditions — however, without underestimating the personalities — which had enabled the errors and properties of leading personalities to grow and extend in such a tremendous range and to run to the utmost extreme. One of these conditions was the impossibility to exchange openly views and opinions, to exert reciprocal criticism and to criticize the views and opinions of the leading personalities. Lacking this condition it is not possible to avoid inflexibility and rigidity of thinking even in the future since leading personalities, just the same as common people, are liable to commit certain errors. However, reciprocal criticism and free exchange of opinions cannot remain merely written on paper; they are to be realized.

K DIALEKTIKE SUBJEKTU A OBJEKTU

RUDOLF ŠÍMA

Socializmus je spoločenské zriadenie, v ktorom sa ľud po prvý raz v histórii stáva vedomým tvorcom svojich dejín. Socialistická revolučná prax a celkový spoločenský pohyb je tu charakterizovaný nebývale vzrastajúcou úlohou subjektívneho faktora. Ani v jednom spoločenskom zriadení nemôžu byť vytvorené také priaznivé podmienky pre jeho všestranný rozvoj a uplatnenie ako práve v socialistickom spoločenskom zriadení.

Maximálny rozvoj a uplatnenie subjektu pri budovaní socializmu je jeho produktom a zároveň predpokladom. Vari nikdy otázka všestranného rozvoja a uplatnenia subjektu pri riešení vzrastajúcich úloh pri budovaní socializmu nebola taká aktuálna ako práve dnes, keď sa ťažisko boja za socializmus prenieslo u nás definitívne na pole vedy, ekonomiky, techniky a kultúry. Pochopiť a objasniť možnosti, cesty, formy rozvoja a uplatnenia subjektu pri plánovitom riadení celého spoločenského procesu je jednou z najnaliehavejších úloh pri budovaní socializmu.

Metodologickým predpokladom teoretického pochopenia a praktického riešenia tohto problému je dôsledné pochopenie a objasnenie dialektiky subjektu a ob-